

Katarzyna Płaczkowska

POJĘCIE MAŁŻEŃSTWA NA PODSTAWIE PRAWA POLSKIEGO I PRAWA KANONICZNEGO

1. Pojęcie małżeństwa w prawie kanonicznym

1.1. Definicja i rodzaje małżeństwa w prawie kanonicznym

Powołanie do małżeństwa, którego instytucja z woli Bożej sięga pierwszej pary ludzkiej, jest wpisane w naturę kobiety i mężczyzny. Z tego powodu możliwość zawarcia małżeństwa stanowi jedno z ważnych uprawnień przysługujących osobie ludzkiej z prawa naturalnego. Nie oznacza to jednak, że każdy człowiek może zawierać małżeństwo według własnego uznania, bez liczenia się z normami prawa Bożego. Prawo kanoniczne reguluje bowiem tę kwestię w sposób enumeratywny wskazując, że małżeństwo mogą zawrzeć wszyscy, którym prawo tego nie zabrania¹.

Pojęcie małżeństwa ma w prawie kanonicznym kilka odpowiedników. Najczęściej używany przez prawodawcę kościelnego jest termin *matrimonius*, zapożyczony z prawa rzymskiego, który podkreśla istotną rolę kobiety w małżeństwie jako matki².

¹ S. PASZKOWSKI, *Rodzina bogatą wspólnotą życia i miłości. Zarys teologii małżeństwa i rodziny*, Wrocław 2000, s. 19.

² F. LEMPA, *Kompetencje, uprawnienia i obowiązki w Kościele Katolickim*, Białystok 2013, s. 165.

Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. na określenie małżeństwa używa także terminu *coniugium*, wywodzącego się od łacińskiego wyrażenia *commune iugum* (wspólny ciężar), etymologicznie uwydatniającego element współdziałania męża i żony dla dobra założonej rodziny, na zasadzie równouprawnienia. Oprócz wspomnianych terminów, prawo kanonicznemu znane są jeszcze dwie inne nazwy, za pomocą których bywa określane małżeństwo i są to *nuptiae* oraz *consortium*.

Pierwsza z nich pochodzi od czasownika *nubere* (zasłaniam, wychodzę za mąż) i nawiązuje do zwyczaju oddawania mężczyźnie za żonę kobiety okrytej welonem. Nazwa *consortium* oznacza wspólnotę lub wspólne obcowanie mężczyzny i kobiety, stanowiącego o istocie związku małżeńskiego.

W odróżnieniu od obowiązującego prawa rodzinnego, prawo kanoniczne posiada ustawową definicję małżeństwa.

Zgodnie z obowiązującym prawem małżeńskie przymierze, przez które mężczyzna i kobieta tworzą ze sobą wspólnotę całego życia, skierowaną ze swej natury do dobra małżonków oraz do zrodzenia i wychowania potomstwa, zostało między ochrzczonejmi podniesione przez Chrystusa Pana do godności sakramentu³.

Podobne określenie małżeństwa, wzbogacone o wskazanie pochodzenia instytucji małżeńskiej i zaznaczenie przyczyny sprawczej małżeńskiego przymierza i jednocześnie uszczuplone o wzmiankę dotyczącą podniesienia naturalnej umowy małżeńskiej między ochrzczonejmi do godności sakramentu zawiera Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich. Zgodnie z kan. 776 §1, Małżeńskie przymierze, ustanowione przez Stwórcę i unormowane Jego ustawami, dzięki któremu mężczyzna i kobieta przez nieodwołalną zgodę osobistą ustanawiają między sobą wspólnotę całego życia, zmierza ze swej natury do dobra małżonków oraz do zrodzenia i wychowania dzieci⁴.

Należy wskazać, że obie definicje małżeństwa mają teologiczne umocowanie w nauce Soboru Watykańskiego II i jednocześnie do-

³ Kan. 1055 § 1.

⁴ A. PASTWA, *Komunia w duchu. Małżeństwo a Eucharystia w świetle norm kanonów 1065 §2 i 1119 KPK*, „Ius Matrimoniale” 17 (23), Warszawa 2012, s. 8.

brze koresponduje ze znanym w prawie rzymskim stwierdzeniem H. Modestyna – *Nuptiae sunt coniunctio maris et feminae et consortium omnis vitae, et humani iuris communicatio* (małżeństwo jest związkiem mężczyzny i kobiety, zespoleniem na całe życie, wspólnotą prawa boskiego i ludzkiego). Wynika z nich jednocześnie, że małżeństwo jest powstałą na skutek przymierza małżeńskiego wspólnotą mężczyzny i kobiety, nie tylko cielesną, ale obejmującą całe ich życie na całe życie. Ponadto jest to wspólnota, która ze swej natury zmierza do dwóch równorzędnych celów, jakimi są dobro małżonków (*bonum coniugum*) oraz zrodzenie i wychowanie dzieci (*prolis seu florum generatio et educatio*), monogamiczna i trwała. Zauważyć należy także, że w myśl przytoczonych definicji sakramentalny charakter małżeństwa nie należy do istoty małżeństwa kanonicznego⁵.

Zgodnie z przytoczonymi powyżej stwierdzeniami małżeństwo kanoniczne staje się sakramentem tylko wówczas, gdy zostaje ważne między chrześcijanami.

W zależności od kryteriów przyjętych w źródłach prawa kanonicznego i w jego nauce, małżeństwa można podzielić na:

1. Ważne i nieważne;
2. Domniemane i usiłowane;
3. Ważne zwyczajnie i uważnione;
4. Dopełnione i niedopełnione;
5. Zawarte godziwie i zawarte niegodziwie;
6. Publiczne i tajne;
7. Czysto katolickie i mieszane;
8. Sakramentalne i niesakramentalne;
9. Kanoniczne i cywilne;
10. Kanoniczne ze skutkami cywilnymi i bez skutków cywilnych.

Kryterium podziału małżeństwa na ważne i nieważne są przedmiotowe skutki małżeństwa. Małżeństwo jest ważne (*matrimonium validum*), jeżeli zrodziło między stronami węzeł małżeński. Ma to miejsce wtedy, gdy strony zawierające małżeństwo nie są związa-

⁵ A. BARTCZAK, *Aktualność małżeństwa sakramentalnego we współczesnym świetle nauki katolickiej*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 2012, Nr 21, s. 3.

ne żadną małżeńską przeszkodą, a ich zgoda małżeńska, wyrażona została zgodnie z przepisami o formie kanonicznej, jest rzeczywista i wolna od istotnych wad. Małżeństwo jest nieważne (*matrimonium invalidum*), jeśli zostało zawarte z przeszkodą małżeńską lub bez rzeczywistej, wzajemnej zgody na nie albo na skutek zgody dotkniętej wadą, czy wyrażonej z naruszeniem przepisów o kanonicznej formie małżeństwa.

Ze względu na nieważne zawarcie małżeństwa w dobrej albo złej wierze rozróżnia się małżeństwo domniemane (*matrimonium putativum*), czyli małżeństwo nie ważne zawarte według przepisanej formy w dobrej wierze przynajmniej jednej ze stron i małżeństwo usiłowane (*matrimonium attentatum*), czyli małżeństwo nieważne, zawarte w złej wierze przynajmniej przez jedną ze stron.

Ze względu na czas powstania węzła małżeńskiego może być ważne zwyczajnie albo uważnione. Małżeństwo jest ważne zwyczajnie, jeżeli węzeł małżeński istnieje od chwili wyrażenia zgody małżeńskiej. W przypadku zaś małżeństwa uważnionego węzeł małżeński powstaje od chwili aktu uważnienia.

Ze względu na fakt dokonania albo niedokonania aktu małżeńskiego przez ochrzczonych małżonków pozostających w ważnym związku małżeńskim rozróżnia się małżeństwo dopełnione i niedopełnione. Ważne małżeństwo zawarte pomiędzy ochrzczonymi nazywa się dopełnionym (*matrimonium ratum et consummatum*), jeśli małżonkowie podjęli w sposób ludzki akt małżeński przez się zdolny do zrodzenia potomstwa, do którego to aktu małżeństwo jest ze swej natury ukierunkowane i przez który małżonkowie stają się jednym ciałem. Jeżeli zaś w ważnie zawartym małżeństwie ochrzczonych nie doszło do tak rozumianego aktu małżeńskiego, nosi ono nazwę małżeństwa niedopełnionego (*matrimonium ratum et non consummatum*)⁶.

Mając na uwadze kryterium poszanowania albo zawinionego i grzesznie pogwałconego przepisów dotyczących zawarcia związku małżeńskiego, których zachowanie nie jest wymagane do ważności małżeństwa, wyróżnia się małżeństwo godziwie zawarte i małżeń-

⁶ F. LEMPA, *Kompetencje, uprawnienia...*, s. 170.

stwo niegodziwie zawarte. Małżeństwo godziwie zawarte to małżeństwo, które zostało ważnie zawarte i z poszanowaniem dla ogółu przepisów prawa małżeńskiego. Jego przeciwieństwem jest małżeństwo niegodziwie zawarte, jeśli zostały zachowane tylko przepisy warunkujące ważność małżeństwa, a pozostałe, które również dotyczy, zostały zlekceważone w większym lub mniejszym stopniu⁷

Kryterium podziału małżeństw na publiczne (*matrimonium publicum*) i tajne (*matrimonium occultum*) stanowi jawność zawarcia związku małżeńskiego. Małżeństwem publicznym jest małżeństwo, które zostało zawarte wobec Kościoła i według przepisanej formy. Małżeństwo uznaje się za jakby tajne (*matrimonium quasi occultum*) jeśli zostało zawarte bez zapowiedzi i podania do publicznej wiadomości miejsca i czasu jego zawarcia. W sensie ścisłym tajnym jest tylko to, które zostało zawarte bez rozgłosu i z obowiązkiem zachowania bezwzględnej tajemnicy (*matrimonium secreto celebratum*)⁸.

Ze względu na chrzest i ważność umowy małżeńskiej, małżeństwa dzieli się na sakramentalne i niesakramentalne. Małżeństwem sakramentalnym jest to małżeństwo, na które ważną zgodę małżeńską wyraziło dwoje chrześcijan. Natomiast małżeństwo ważnie zawarte między osoba ochrzczona i nieochrzczona jest małżeństwem niesakramentalnym.

Mając na uwadze kryterium skutków cywilnych, małżeństwo kanoniczne dzieli się na małżeństwo ze skutkami cywilnymi i bez nich. Małżeństwo wywiera skutki cywilne, jeżeli spełnia wszystkie wymogi prawa państwowego, określonego w konkordacie polskim z 28 lipca 1993 roku. Jeśli małżeństwo ich nie spełnia, pozostaje małżeństwem czysto kanonicznym.

W prawie kanonicznym funkcjonuje także pojęcie małżeństwa mieszanego. Potocznie za małżeństwa mieszane uważane są małżeństwa zawarte pomiędzy dwojgiem ludzi różnych religii czy wyznań. W prawie Kościoła katolickiego o małżeństwie mieszanym można

⁷ A. SOB CZAK, *Aktualna dyscyplina Kościoła wobec małżeństw mieszanych i im podobnych* [w:] w: T. HANELT, W. SZCZERBIŃSKI (red.), *Ad veritatem noscendam. Księga pamiątkowa dedykowana Księdzu Profesorowi Antoniemu Siemianowskiemu w 70. rocznicę urodzin*, Gniezno 2001, s. 173–196.

⁸ F. LEMPA, *Kompetencje, uprawnienia ...*, s. 171.

mówić wtedy, gdy osoba katolicka chce zawrzeć lub zawarła małżeństwo z osobą niekatolicką (ochrzczonej lub nieochrzczonej)⁹.

Małżeństwo mieszane (*mixtae religionis*) to związek zawarty przez dwie osoby ochrzczone, z których jedna przyjęła chrzest w Kościele katolickim lub do niego po chrzcie została przyjęta przez publiczne wyznanie wiary i nie wystąpiła z niego formalnym aktem, druga zaś należy do Kościoła lub katolickiej wspólnoty kościelnej nieutrzymującej pełnej jedności z Kościołem katolickim. Zawarcie takiego małżeństwa – bez zezwolenia kompetentnej władzy – jest zabronione¹⁰.

Istnieje pewnie zamieszanie, które małżeństwa nazywa mieszanymi w sensie ścisłym, a które w sensie szerszym. Są autorzy, którzy za małżeństwo w sensie ścisłym uważają to, które określone jest w kan. 1124 Kodeksu Prawa Kanonicznego, w rozdziale VI zatytułowanym „Małżeństwa mieszane” Tak wynikałoby z nazwy rozdziału.

Nie mniej jednak za małżeństwo w sensie ścisłym należy uważać takie, w którym między nupturientami lub małżonkami są największe różnice wyznaniowe. Potwierdzeniem takiego stanowiska jest fakt, iż wszystkie normy zamieszczone w rozdziale o małżeństwach mieszanych odnoszą się do obydwu ich form, czyli do małżeństw katolików tak z chrześcijanami innych wyznań, jak i z osobami nieochrzczoneymi¹¹.

W sensie ścisłym zatem, najbardziej ekstremalnym, małżeństwo jest mieszane, gdy jest zawierane pomiędzy osobą katolicką i osobą nieochrzczonej. Jest między nimi największa różnica. Zaś w sensie szerszym jest to „małżeństwo między dwiema osobami ochrzczoneymi, z których jedna została ochrzczonej w Kościele katolickim lub po chrzcie została do niego przyjęta i formalnym aktem od niego się nie odłączyła, druga zaś należy do Kościoła lub wspólnoty kościelnej nie mającej pełnej łączności z Kościołem katolickim”¹².

Prawo kanoniczne przepisom o małżeństwach mieszanych podporządkowuje także małżeństwo osoby katolickiej z osobą formal-

⁹ A. SOB CZAK, *Aktualna dyscyplina ...*, s. 178.

¹⁰ P. M. GAJDA, *Prawo małżeńskie Kościoła katolickiego*, Tarnów 2002, s. 202.

¹¹ R. SZTYCHMILER, *Zawieranie małżeństw w różnych systemach prawnych, religiach i kulturach*, Olsztyn 2009, s. 99.

¹² Kan. 1224 KPK.

nie należącą do Kościoła katolickiego, która jednak porzuciła wiarę katolicką. Jeszcze bardziej niż prawodawca kodeksowy, ten rodzaj małżeństwa mieszanego podkreślili biskupi polscy w Instrukcji Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim z dnia 5 września 1986 roku¹³. Polecono w niej, aby takim kandydatom do małżeństwa stawiać takie same wymagania jak w sytuacji innych małżeństw mieszanych. Tak więc są trzy kategorie małżeństw mieszanych:

1. Małżeństwo katolika z osobą nieochrzczoneą;
2. Małżeństwo katolika z niekatolikiem ochrzczoneym, ale poza Kościołem katolickim; w grę wchodzi tu wierni niekatolickich Kościołów wschodnich i wierni Kościołów reformowanych;
3. Małżeństwa katolika, z osobą która została ochrzczonea w Kościele katolickim, ale która notorycznie porzuciła wiarę katolicką¹⁴.

Instrukcja Episkopatu Polski wskazuje kilka grup ludzi, których to dotyczy i są to osoby, które:

- Formalnym aktem odstąpiły od Kościoła;
- Uważają się za osoby niewierzące lub ateistów;
- Wprawdzie nie formalnie, ale praktycznie i publicznie odstąpiły od Kościoła, tak że faktu tego odstępstwa nie da się ukryć;
- Trwają notorycznie w karach kościelnych;
- Ostentacyjnie nie praktykują.

W polskich realiach ta kategoria małżeństwa jest na pewno częstsza niż pozostałe formy małżeństw. Należy podkreślić, że w przypadku osoby, która odstąpiła od Kościoła i wiary względnie publicznie jej nie praktykuje, niebezpieczeństwo naruszenia prawa Bożego jest większe niż w małżeństwie z osobą wierzącą, ale należącą do wspólnoty religijnej chrześcijańskiej, choć niekatolickiej. Z punktu widzenia duszpasterskiego, należy odradzać stronie wierzącej zawierania tego typu małżeństw¹⁵.

¹³ *Instrukcja Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim z dnia 5 września 1986 r.*

¹⁴ G. LESZCZYŃSKI, *Osoba ochrzczonea niewierząca a sakrament małżeństwa*, Łódź 2004, s. 19.

¹⁵ P. M. GAJDA, *Prawo małżeńskie...*, s. 218.

1.2. Istotne przymioty małżeństwa kanonicznego

Rozważania na temat pojęcia małżeństwa należy rozszerzyć o istotne przymioty małżeństwa kanonicznego. Istotnymi przymiotami małżeństwa, wypływającymi z prawa natury, są jedność i nierozzerwalność, które w małżeństwie chrześcijańskim, czyli zawartym pomiędzy ochrzczonymi, nabierają szczególnej mocy z racji sakramentu.

Jedność małżeństwa, inaczej określana jest mianem monogamiczności. Jest to ten szczególny jego przymiot, że jest ono związkiem jednego mężczyzny z jedną kobietą. Jedności małżeństwa przeciwstawia się poligamia równoczesna, nazywana także wielożeniem, posiadająca dwie odmiany: poligynię, która oznacza związek jednego mężczyzny z wieloma kobietami i poliandrię, czyli związek małżeński jednej kobiety z wieloma mężczyznami.

Prawo kanoniczne uznaje monogamię za istotną cechę prawdziwego małżeństwa, ponieważ jest ono forma życia małżeńskiego spotykaną od najdawniejszych czasów, gwarantuje zachowanie równej godności osobistej kobiety i mężczyzny oraz wynika wprost z Pisma Świętego i Magisterium Kościoła.

Stanowisko prawa kanonicznego w kwestii monogamicznego charakteru małżeństwa nie budzi merytorycznych zastrzeżeń. Model małżeństwa monogamicznego, poza kilkoma krajami arabskimi, uznają bowiem wszystkie współczesne ustawodawstwa państwowe. Także przepisy k.r.o. opisujące małżeństwo jako wyłączny związek mężczyzny i kobiety, w którym odbywa się proces ich współżycia seksualnego, z wyłączeniem od pożycia małżeńskiego jakichkolwiek osób trzecich.

Drugim istotnym przymiotem małżeństwa jest jego nierozzerwalność, oznaczającą dożgonną trwałość węzła małżeńskiego. W nauce prawa kanonicznego rozróżnia się nierozzerwalność zewnętrzną oraz wewnętrzną. Nierozzerwalność wewnętrzna polega na tym, że sami małżonkowie, nawet za wspólną zgodą nie mogą zerwać ich węzła małżeńskiego. Nierozzerwalność zewnętrzna polega na tym, że żaden autorytet ludzki – kościelny lub świecki – nie może mocą swojej władzy rozwiązać ważnie zawartego i dopełnionego małżeństwa sakramentalnego¹⁶.

¹⁶ H. STAWNIAK, *Jedność i nierozzerwalność małżeństwa*, „Prawo Kanoniczne” 34/1–2, s. 103–120.

Mając na uwadze wskazane powyżej rozróżnienie, należy wskazać, że każde małżeństwo zawarte w sposób ważny (ochrzczonych lub nieochrzczonych, wierzących lub niewierzących) cieszy się, ze względu na charakter zgody małżeńskiej, nierozzerwalnością wewnętrzną. Zasada ta jest także uznawana przez k.r.o. kwestia zewnętrznej nierozzerwalności małżeństwa jest natomiast złożona, gdyż w niektórych okolicznościach małżeństwo ważne zawarte może być w myśl przepisów prawa kanonicznego i prawa polskiego legalnie rozwiązane¹⁷.

Zgodnie z obowiązującymi normami prawa kanonicznego zasada nierozzerwalności zewnętrznej w sposób bezwzględny odnosi się tylko do ważnego małżeństwa kanonicznego, zawartego przez osoby ochrzczone, które to zostało dopełnione pełnym aktem małżeńskim (*matrimonium ratum et consummatum*). Takie małżeństwo może ulec rozwiązaniu jedynie w przypadku śmierci współmałżonka.

Normy prawa kanonicznego dotyczące nierozzerwalności małżeństwa bazują na przesłankach wynikających z prawa natury (trwałości wymaga naturalna miłość małżeńska i cel, ku któremu zmierza, jakim jest zrodzenie i wychowanie potomstwa), pozytywnego prawa Bożego („Co więc Bóg złączył, niech człowiek nie rozdziela”¹⁸) oraz autentycznego nauczania Urzędu Nauczycielskiego Kościoła¹⁹

Nierozzerwalności małżeństwa sprzeciwiają się rozwody, których dopuszczalność uznają współcześnie pozytywistyczne ustawodawstwa państwowe. Prawo polskie stojąc na stanowisku trwałości związku małżeńskiego w imię dobra małoletnich dzieci, traktuje rozwody jako „zło konieczne” Umożliwia jednak uzyskanie rozwodu w razie wystąpienia pełnego i trwałego pożycia małżeńskiego²⁰.

Kontrowersyjne wydaje się stanowisko, zgodnie z którym ani prawo kanoniczne, ani prawo polskie nie uznaje cudzołóstwa za prze-

¹⁷ F. LEMPA, *Kompetencje, uprawnienia...*, s. 167.

¹⁸ Mt 19,6.

¹⁹ M. KOSEK, *Przeszkody małżeńskie w Kodeksie Rodzinnym i Opiekuńczym*, „Prawo Kanoniczne” 55 (2012) Nr 3, a. 107–108.

²⁰ H. STAWNIAK, *Wspólnotowy charakter małżeństw w świetle nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego*, „Prawo Kanoniczne”, 31 (4988), Nr 3–4, s. 110.113.

słankę do rozwiązania węzła małżeńskiego. Zdrada małżeńska jednego ze współmałżonków, o ile drugi sam nie popełnił cudzołóstwa lub nie stał się przyczyną tej zdrady, może stanowić podstawę do orzeczenia przez sąd kościelny separacji małżeńskiej, której instytucja występuje również w obowiązującym prawie polskim.

2. Pojęcie małżeństwa w prawie rodzinnym

2.1. Definicja małżeństwa w prawie rodzinnym oraz przesłanki do jego zawarcia

Rozwój człowieka osiąga swą pełnię dopiero w życiu społecznym, a w szczególności w swej prakomórce społecznej, jaką jest rodzina. Ta jednak, w swym załążku, to jest w chwili powstania, zawsze wyrasta z połączenia się dwóch osób odmiennej płci. Dopiero od tej chwili uzyskuje zdolność reprodukcji. Ludzkość dostrzegła ten naturalny porządek, zaś mężczyznę i kobietę kreujących rodzinę określiła mianem małżonków. Samo zaś małżeństwo urosło do rangi instytucji prawnej, a wśród wielu religii wręcz instytucji sakramentalnej.

Słowo „małżeństwo” już w pierwszym odruchu nasuwa skojarzenie trwałego i dożgonnego związku pomiędzy mężczyzną a kobietą. W podobnym tonie kształtuje się zresztą pojęcie małżeństwa w polskim piśmiennictwie²¹. Jak przyjmuje doktryna, małżeństwo to sformalizowany i trwały (choć nierozzerwalny) związek mężczyzny i kobiety powstały z ich woli²².

Zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa stosunek małżeństwa jest jednym z kilku stosunków rodzinno-prawnych, znanych prawu rodzinnemu. Co ciekawe, małżeństwo jest stosunkiem prawnym występującym samodzielnie i dającym podstawę do istnienia pozostałych stosunków rodzinno – prawnych. Można zatem stwierdzić, że małżeństwo jest fundamentalnym stosunkiem znanym prawu rodzinnemu.

Zgodnie z obowiązującym stanem prawnym, małżeństwo zostaje zawarte, gdy mężczyzna i kobieta jednocześnie obecni złożą przed kie-

²¹ K. JANKOWSKA, *Przeszkody małżeńskie a zezwolenie sądu na zawarcie małżeństwa cywilnego*, „Kortowski Przegląd Prawniczy”, Nr 2/2015, s. 39.

²² F. KWIATKOWSKI, *Filozofia wieczysta w zarzysie*, t. 3, Kraków 1947, s. 294.

rownikiem urzędu stanu cywilnego oświadczenia, że wstępują ze sobą w związek małżeński²³.

Z powyższego wynika, że małżeństwo jest to związek dwojga ludzi – kobiety i mężczyzny, którego początkiem jest złożenie oświadczenia woli przez osobą do tego upoważnioną.

Czynność polegająca na zawarciu małżeństwa obwarowana jest trzema grupami przesłanek, tj.²⁴

- przesłankami istnienia małżeństwa (art. 1 k.r.o.);
- przesłankami formalno-porządkowymi;
- oraz przesłankami negatywnymi, które oznaczają brak występujących pomiędzy nupturientami przeszkód małżeńskich (art. 10–15 k.r.o.)

Pierwsze, jak sama nazwa wskazuje, warunkują istnienie małżeństwa. Wystarczy brak choćby jednej z nich, aby małżeństwo z punktu widzenia prawa nie zostało zawarte. Artykuł 2 k.r.o. umożliwia przy tym wniesienie powództwa o ustalenie nieistnienia małżeństwa w przypadku, gdyby mimo tego doszło do sporządzenia aktu małżeństwa.

Druga grupa przesłanek to przesłanki formalno-porządkowe, które w rzeczywistości stanowią tzw. procedurę zawarcia małżeństwa²⁵. Odpowiadają więc na pytanie, jak wygląda zawarcie małżeństwa, gdzie należy się udać oraz jakie dokumenty należy przedłożyć. Przesłanki te same w sobie nie mają wpływu na istnienie małżeństwa, czy też na jego ważność lub nieważność, ale stanowią swego rodzaju zaporę uniemożliwiającą zawarcie małżeństwa po prostu, niezgodnie z prawem lub też w sposób urągający doniosłości tej instytucji prawnej. Kierownik urzędu stanu cywilnego odmówi bowiem zawarcia małżeństwa w przypadku, gdy stwierdzi naruszenie jednej z tych przesłanek. Co ważne, jeśli okaże się, że w wyniku jakiegoś przeoczenia zawarcie małżeństwa jednak nastąpiło, to i tak z punktu widzenia prawa małżeństwo takie posiadać będzie wszelkie atrybuty legalności i nieodwołalności.

²³ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*. (Dz.U. 1964 nr 9 poz. 59).

²⁴ J. IGNATOWICZ, M. NAZAR, *Prawo rodzinne*, Warszawa 2010, s. 82–84.

²⁵ S. GRZYBOWSKIEGO, *Prawo rodzinne*, Warszawa 1980, s. 47

Ostatnia grupa przesłanek to tzw. przeszkody małżeńskie. Te unie-
możliwiają zawarcie małżeństwa, a ujawnione później dają podstawę
do jego unieważnienia²⁶. Dopóki to jednak nie nastąpi, małżeństwo
traktowane jest jako ważne.

Dla uznania, że małżeństwo cywilne zostało skutecznie zawarte,
konieczne jest spełnienie trzech przesłanek, które stanowią: różnica
płci pomiędzy osobami wstępującymi w związek małżeński, ich jed-
noczesna obecność, złożenie przez nich przed kierownikiem urzędu
stanu cywilnego oświadczenia, że wstępują ze sobą w związek mał-
żeński.

Małżeństwo mogą zawrzeć ze sobą osoby o różnej płci. Urzę-
dową podstawą do określenia płci człowieka jest jego akt urodze-
nia. W akcie urodzenia bowiem – na podstawie art. 40 ust. 2 pkt
1 – wpisuje się m.in. płeć dziecka. Teoretycznie, więc nie powinno
być żadnych trudności co do możliwości zawarcia małżeństwa po-
między dwoma osobami w zakresie różnicy płci, ponieważ każdy
z nupturientów zobowiązany jest – na podstawie art. 54 ust. 1 pkt 1
p.a.s.c. – złożyć kierownikowi urzędu stanu cywilnego odpis skró-
cony aktu urodzenia.

Przepis art. 18 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia
2 kwietnia 1997 r.²⁷ w sposób jednoznaczny określa małżeństwo
jako związek mężczyzny i kobiety. Jest to zasada w gruncie rzeczy
utrwalona i dopiero od niedawna można usłyszeć głosy o potrzebie
redefinicji pojęcia małżeństwa, które miałyby stać się dostępne rów-
nież dla osób tej samej płci.

Równolegle trwa dyskusja o potrzebie rejestracji związków kon-
kubenckich, w tym również tych homoseksualnych. Nie wdając się
w światopoglądową polemikę, w miejscu tym warto zwrócić szcze-
gólną uwagę na inną zasadniczą kwestię, a mianowicie treść art. 1
k.r.o. nakazuje zachować przesłankę różności płci – jak się można
domyślać – jedynie w chwili zawarcia związku małżeńskiego. Tym
samym ewentualna zmiana płci jednego z małżonków już po sforma-
lizowaniu związku małżeńskiego niczego nie zmienia. Małżeństwo

²⁶ K. PIASECKI (red.) *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2006, s. 92–95.

²⁷ Dz. U. Nr 78, poz. 483 ze zm.

z punktu widzenia prawa nadal istnieje²⁸. Jediną możliwością w takiej sytuacji jest domaganie się rozwodu i to o tyle, o ile w konsekwencji zmiany płci nastąpiło zerwanie pożycia²⁹.

Kolejną niezbędną przesłanką skutecznego zawarcia małżeństwa jest jednoczesna obecność nupturientów przy dokonywaniu tej czynności. Warunek jednoczesnej obecności osób zawierających małżeństwo ma na celu zapobieżenie wypadkom pojedynczego zgłaszania się przyszłych małżonków w urzędzie stanu cywilnego³⁰, jak również podkreślenie osobistego charakteru składanych przez przyszłych małżonków oświadczeń o wstąpieniu w związek małżeński oraz ważności tego aktu. Jedinny wyjątek od jednoczesnej obecności osób wstępujących w związek małżeński jest zawarcie małżeństwa przez pełnomocnika³¹.

Osoby zamierzające zawrzeć związek małżeński nie mogą stawić się oddzielnie w urzędzie stanu cywilnego w tzw. wolnej chwili. Powaga instytucji małżeństwa oraz jej wymiar emocjonalno-duchowy nakazują, aby obydwójce nupturienti byli jednocześnie obecni³². Kwestią odrębną jest możliwość złożenia oświadczenia za pośrednictwem pełnomocnika przy spełnieniu przesłanek określonych w art. 6 k.r.o., tj.:

- istnieje ważny powód, który to sąd stwierdza w postępowaniu nieprocesowym,
- następnie sąd wydał zezwolenie na zawarcie małżeństwa przez pełnomocnika,
- pełnomocnictwo zostało udzielone na piśmie z urzędowo poświadczonym podpisem (tj. przez notariusza lub polskiego konsula),
- jak również pełnomocnictwo wymienia osobę, z którą ma być zawarty związek małżeński³³.

²⁸ A. ZIELIŃSKI, G. JĘDREJEK, *Prawo rodzinne w zarysie*, Warszawa 2011, s. 52.

²⁹ Tamże.

³⁰ J. WINIARZ, *Prawo rodzinne*, Warszawa 2001, s. 34

³¹ M. ANDRZEJEWSKI, H. DOLECKI, J. HABERKO, A. LUTKIEWICZ-RUCIŃSKA, A. OLEJNICZAK, T. SOKOŁOWSKI, A. SYLWESTRZAK., A. ZIELONACKI, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy.*, LEX/el. 2014.

³² M. NAZAR, *Prawo rodzinne*, Warszawa 2012, s. 85.

³³ A. ZIELIŃSKI, G. JĘDREJEK, *Prawo rodzinne...*, s. 59.

Ostatnim konstytutywnym elementem zawarcia małżeństwa jest złożenie przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego (lub przed polskim konsulem lub przed osobą wyznaczoną do wykonywania funkcji konsula) przez nupturientów oświadczenia, że wstępują ze sobą w związek małżeński. Oświadczenie to składa się w sposób określony w art. 7 § 3.

Przesłanka ta nie nasuwa w zasadzie większych wątpliwości; każdy z małżonków musi wyrazić chęć zawarcia związku małżeńskiego. Problem zaczyna się w przypadku, gdy oświadczenie składane jest za pośrednictwem pełnomocnika.

Istnieją rozbieżności co do tego, jak należy traktować zawarcie małżeństwa. Według jednego z poglądów jest to umowa cywilna, a więc czynność prawna. Odrębne stanowisko kwalifikuje zawarcie małżeństwa jako zdarzenie prawne. Analiza regulacji kodeksu rodzinnego i opiekuńczego skłania zaś do przyjęcia stanowiska, zgodnie z którym jest to specyficzna czynność prawna.

Przed wszystkim kodeks rodzinny i opiekuńczy w miejsce oświadczenia woli używa pojęcia oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński. Wprawdzie o niczym to nie musi świadczyć, gdyż sam kodeks cywilny nie jest konsekwentny w swym aparacie pojęciowym, niemniej jednak tę drobną nieścisłość można potraktować jako pewnego rodzaju sygnał świadczący o specyfice zawarcia małżeństwa jako czynności prawnej³⁴.

Ponadto, przepisy dotyczące zawarcia małżeństwa niejednokrotnie odbiegają od przepisów ogólnych kodeksu cywilnego odnoszących się do czynności prawnych. Dla przykładu do zawarcia małżeństwa nie stosuje się przepisów o wadach oświadczenia woli. Kodeks rodzinny i opiekuńczy wprowadza odrębne regulacje w tym zakresie³⁵.

Strony, dokonując czynności prawnych (zawierając umowę), kształtują zwykle treść przyszłych stosunków prawnych. Tymczasem w przypadku zawarcia małżeństwa istnieje niewielki wpływ

³⁴ H. BZDAK, S. JASTRZEMSKA, A. KLANK, E. MATYSIAK, A. MŁYNIC, I. ŻUREK, *Zbiór orzeczeń z zakresu prawa rodzinnego i opiekuńczego wraz z komentarzami*, Kraków 2015, s. 7.

³⁵ H. BZDAK, S. JASTRZEMSKA, A. KLANK, E. MATYSIAK, A. MŁYNIC, I. ŻUREK, *Zbiór orzeczeń...*, s. 9–10.

stron (nupturientów) na ukształtowanie treści stosunku małżeństwa. W związku z tym małżonkowie nie mogą odmiennie uregulować zakresu swoich obowiązków i uprawnień poprzez zawarcie umowy, w której przykładowo przyzwalają sobie wzajemnie na zdrady. Oczywiście dopóki takie przyzwolenie będzie „cichą sprawą” samych małżonków, prawna ochrona będzie wyłączona. Jednakże w przypadku skierowania sprawy na drogę sądową żaden z małżonków nie będzie mógł bronić się stwierdzeniem, że „umówiono się inaczej”³⁶.

Jak zaznaczono powyżej, wpływ małżonków na treść stosunku małżeństwa jest niewielki – a więc w jakimś zakresie istnieje. Przede wszystkim małżonkowie mogą wpłynąć na małżeński ustrój majątkowy poprzez zawartą intercyzę, jak również mają oni wpływ na nazwisko, które będą nosić po zawarciu małżeństwa.

2.2. Formy zawarcia małżeństwa w prawie polskim

Od 1 stycznia 1946 r. dekretem z dnia 25 września 1945 r. – Przepisy wprowadzające prawo małżeńskie³⁷ wprowadzona została zasada, zgodnie z którą wyłącznie małżeństwa zawarte w formie świeckiej wywoływały skutki cywilno- i publicznoprawne. Inne małżeństwa, tj. małżeństwa zawierane w formie wyznaniowej, traktowane były jako nieistniejące, prawnie obojętne konkubinaty³⁸. Ten sposób ujęcia ustawodawca następnie kontynuował w dekreście z dnia 8 czerwca 1955 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego³⁹. Co więcej, ustawą nowelizującą z dnia 2 grudnia 1958 r. o zmianie przepisów prawa o aktach stanu cywilnego (Dz. U. Nr 72, poz. 358) wprowadzono do wskazanego dekretu przepis art. 50¹, w myśl którego:

„1. Moc prawną ma tylko związek małżeński zawarty przed urzędnikiem stanu cywilnego.

2. Udzielenie ślubu religijnego może nastąpić jedynie po uprzed-

³⁶ J.M. ŁUKASIEWICZ (red.), *Instytucje prawa, rodzinnego* LEX/el., Warszawa 2010.

³⁷ Dz. U. Nr 48, poz. 271 ze zm.

³⁸ T. DĄBROWSKI, *Instytucje prawa rodzinnego*, „Rocznik Samorządowy” 4, Warszawa 2015, s. 290.

³⁹ Dz. U. Nr 25, poz. 151 ze zm.

nim zawarciu małżeństwa przed urzędnikiem stanu cywilnego i złożeniu duchownemu wyciągu z aktu małżeństwa”⁴⁰.

W konsekwencji od 1958 r. obowiązywał zakaz zawierania małżeństw w formie wyznaniowej, o ile wcześniej nie zawarto małżeństwa w formie świeckiej. W podobnym tonie utrzymany został art. 63 ustawy z dnia 29 września 1986 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego zgodnie z którym: „Udzielenie ślubu religijnego może nastąpić po uprzednim zawarciu małżeństwa w urzędzie stanu cywilnego i przedstawieniu duchownemu odpisu skróconego aktu małżeństwa”⁴¹.

Podsumowując, w okresie od 1958 do 1989 r. obowiązywała następująca formuła – najpierw zawierano małżeństwo w formie cywilnej i dopiero wtedy możliwe było (dla osób zainteresowanych) zawarcie małżeństwa w formie wyznaniowej. Ważne przy tym było to, że duchowny przy udzielaniu ślubu religijnego narażał się na sankcje karne w przypadku, gdyby do małżeństwa w formie cywilnej uprzednio nie doszło⁴².

Ustawą z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej⁴³ zakaz zawierania małżeństwa w formie wyznaniowej przed zawarciem małżeństwa w formie świeckiej zniesiono. Natomiast ustawą z dnia 24 lipca 1998 r. o zmianie ustaw – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Kodeks postępowania cywilnego, Prawo o aktach stanu cywilnego, ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw⁴⁴ poprzez nowelizację Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego dokonano istotnej zmiany przez wprowadzenie do polskiego porządku prawnego dwóch równorzędnych form zawarcia małżeństwa, tj.:

⁴⁰ Ustawa nowelizująca z dnia 2 grudnia 1958 r. o zmianie przepisów prawa o aktach stanu cywilnego (Dz. U. Nr 72, poz. 358).

⁴¹ Ustawa z dnia 29 września 1986 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego (Dz. U. Nr 36, poz. 180 ze zm.).

⁴² J. IGNATOWICZ, M. NAZAR, *Prawo rodzinne...*, s. 85.

⁴³ Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. Nr 29, poz. 154 z późn. zm.).

⁴⁴ Dz. U. Nr 117, poz. 757.

- cywilnej,
- wyznaniowej ze skutkami cywilnymi⁴⁵.

Od tej pory małżeństwa zawierane w formie wyznaniowej nie były (i do dziś nie są) obojętne prawnie, lecz na równi z małżeństwami zawieranymi w formie świeckiej wywoływały (i wywołują) skutki w sferze cywilno- i publicznoprawnej.

Istnieją rozbieżności co do tego, jak należy traktować zawarcie małżeństwa. Według jednego z poglądów jest to umowa cywilna, a więc czynność prawna. Odrębne stanowisko kwalifikuje zawarcie małżeństwa jako zdarzenie prawne. Analiza regulacji kodeksu rodzinnego i opiekuńczego skłania zaś do przyjęcia stanowiska, zgodnie z którym jest to specyficzna czynność prawna. Wspomnianą specyficzność można ująć w kilku punktach – będących przedmiotem dalszej prezentacji⁴⁶

Przed wszystkim kodeks rodzinny i opiekuńczy w miejsce oświadczenia woli używa pojęcia oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński. Wprawdzie o niczym to nie musi świadczyć, gdyż sam kodeks cywilny nie jest konsekwentny w swym aparacie pojęciowym, niemniej jednak tę drobną nieścisłość można potraktować jako pewnego rodzaju sygnał świadczący o specyfice zawarcia małżeństwa jako czynności prawnej.

Przepisy dotyczące zawarcia małżeństwa niejednokrotnie odbiegają od przepisów ogólnych kodeksu cywilnego odnoszących się do czynności prawnych. Dla przykładu do zawarcia małżeństwa nie stosuje się przepisów o wadach oświadczenia woli. Kodeks rodzinny i opiekuńczy wprowadza odrębne regulacje w tym zakresie⁴⁷

Ponadto wskazać należy, że strony, dokonując czynności prawnych (zawierając umowę), kształtują zwykle treść przyszłych stosunków prawnych. Tymczasem w przypadku zawarcia małżeństwa istnieje niewielki wpływ stron (nupturientów) na ukształtowanie treści stosunku małżeństwa. W związku z tym małżonkowie nie mogą odmiennie uregulować zakresu swoich obowiązków i uprawnień

⁴⁵ J.M. ŁUKASIEWICZ, *Małżeńska współzależność majątkowa w polskim prawie cywilnym*, Warszawa 2013, s. 74.

⁴⁶ J. STRZEBIŃCZYK, *Prawo rodzinne*, Warszawa 2013, s. 52.

⁴⁷ Tamże.

poprzez zawarcie umowy, w której przykładowo przyzwalają sobie wzajemnie na zdrady. Oczywiście dopóki takie przyzwolenie będzie „cichą sprawą” samych małżonków, prawna ochrona będzie wyłączona. Jednakże w przypadku skierowania sprawy na drogę sądową żaden z małżonków nie będzie mógł bronić się stwierdzeniem, że „umówiono się inaczej”⁴⁸.

Jak zaznaczono powyżej, wpływ małżonków na treść stosunku małżeństwa jest niewielki – a więc w jakimś zakresie istnieje. Przede wszystkim małżonkowie mogą wpłynąć na małżeński ustrój majątkowy poprzez zawartą intercyzę, jak również mają oni wpływ na nazwisko, które będą nosić po zawarciu małżeństwa.

2.3. Zasady małżeństwa wg prawa polskiego

Tradycyjnie, opisując przyjęty przez ustawodawcę model małżeństwa, wskazuje się zasady (idee, założenia) leżące u podstaw obowiązujących rozwiązań. Najczęściej jako zasady prawa małżeńskiego wskazuje się: trwałość, monogamiczność, laickość i równouprawnienie małżonków⁴⁹. Powyższy katalog można uzupełnić niebudzącym wątpliwości w świetle art. 1 k.r.o., a obecnie również i art. 18 Konstytucji RP, stwierdzeniem, że polski porządek prawny opiera się na heteroseksualności małżeństwa⁵⁰.

Z punktu widzenia regulacji dotyczących zawarcia małżeństwa najistotniejsze znaczenie wydają się mieć „zasady” monogamiczności, trwałości i heteroseksualności⁵¹.

Zagadnienia heteroseksualności i monogamiczności są dość oczywiste i głęboko zakorzenione w tradycyjnych normach właściwych dla polskiego obszaru kulturowego, czego potwierdzeniem są przepisy konstytucyjne. Zasady te mają również znaczenie ograniczone do treści art. 1 i 13 k.r.o.

⁴⁸ J. M. ŁUKASIEWICZ (red.), *Instytucje prawa*

⁴⁹ T. SMYCZYŃSKI, *Prawo rodzinne...*, s. 28.

⁵⁰ T. SMYCZYŃSKI, *Rodzina i prawo rodzinne w świetle nowej Konstytucji*, „Państwo i Prawo” 1997, z. 11–12 s. 187.

⁵¹ T. SMYCZYŃSKI (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 11, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2009, s. 71.

Największe znaczenie przypisuje się zasadzie trwałości małżeństwa. W doktrynie powszechnie przyjmuje się, że małżeństwo powinno być związkiem stabilnym i trwałym.

Panuje niekwestionowane przekonanie, że tylko w trwałym związku małżeńskim mogą być prawidłowo realizowane funkcje małżeńskie⁵². Pogląd ten został zaakceptowany w całej rozciągłości przez Sąd Najwyższy w cytowanej uchwale z dnia 9 czerwca 1976 r., w której podkreślone zostało, że „państwo i społeczeństwo jest zainteresowane w utrzymaniu trwałości związku małżeńskiego, zwłaszcza gdy pochodzą z niego dzieci. W trwałym bowiem i harmonijnym małżeństwie istnieją największe szanse prawidłowego wychowania dzieci i młodzieży, rozwijania ich uzdolnień, kształtowania charakterów (...)” Trwałość małżeństwa ma być gwarantem prawidłowej realizacji funkcji rodziny (w szczególności opiekuńczo-socjalizacyjnej).

Wielu przedstawicieli doktryny doszukuje się silnych przejawów zasady trwałości małżeństwa w przepisach regulujących jego zawarcie. Poprzez realizację tej zasady ustawodawca zapobiega lekkomyślnemu zawieraniu małżeństw. Wyrazem takiego założenia było wprowadzenie w art. 4 k.r.o. miesięcznego okresu wyczekiwania czy też podwyższenie w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym wieku małżeńskiego dla mężczyzn z 18 do 21 lat⁵³. Możliwość konwalidacji związków małżeńskich zawartych wbrew istniejącemu zakazowi⁵⁴ traktowana jest również jako realizacja zasady trwałości małżeństwa⁵⁵.

Analizując wypowiedzi przedstawicieli nauki prawa rodzinnego, spotkać można zdecydowanie szersze ujęcie przez nich oddziaływania zasady trwałości małżeństwa na regulacje zawarcia związku małżeńskiego. Realizacja tej zasady ma zapobiegać zawieraniu małżeństw niosących w sobie załączek rozkładu czy też zapobiegać zawieraniu małżeństw przez osoby, które nie są zdolne do wypełniania

⁵² S. KAŁETA, *Prawo rodzinne w systemie prawa polskiego*, SC 1961, t. I, s. 56.

⁵³ Z. GAWROŃSKA-WASILKOWSKA, *Małżeństwo. Istota – Trwałość – Rozwód*, Warszawa 1966, s. 15.

⁵⁴ art. 10 § 3, art. 11 § 3, art. 12 § 3, art. 13 § 3, art. 15 § 3 k.r.o..

⁵⁵ T. SMYCZYŃSKI [w:] *Prawo rodzinne i opiekuńcze. System Prawa Prywatnego*. t. 11, Wolters Kluwer, Warszawa 2014, s. 54.

tak doniosłej społecznie funkcji⁵⁶. Szerokie pojmowanie roli trwałości małżeństwa prowadziło do uzasadniania funkcjonowania poszczególnych zakazów małżeńskich obowiązywaniem wskazanej zasady⁵⁷

Trwałość związku małżeńskiego jest z całą pewnością jednym z założeń ustawodawcy. Wynika to z przyjęcia poglądu, że tylko trwałe małżeństwo może być stabilną podstawą rodziny i sprzyja właściwemu realizowaniu jej funkcji. Pewne przejawy takiej idei można odnaleźć w przepisach regulujących zawarcie małżeństwa, np. w sygnalizowanym już wymogu miesięcznego *tempus deliberandi* (art. 4 k.r.o.) czy też w próbie podwyższenia wymaganej dla mężczyzn granicy wieku małżeńskiego. Szczegółowe uzasadnianie kolejnych zakazów małżeńskich postulatem trwałości małżeństwa wydaje się jednak zbytnim uproszczeniem. Trudno wytłumaczyć zakaz zawierania związków małżeńskich przez osoby upośledzone umysłowo (art. 12 k.r.o.) obawą o trwałość małżeństwa.

Związki małżeńskie takich osób nie muszą okazać się nietrwałe. Można wręcz postawić hipotezę, że uwzględniając sposób ich funkcjonowania w społeczeństwie (słabość kontaktów z otoczeniem, niskie prawdopodobieństwo zdrady małżeńskiej), związki takie mogłyby okazać się trwalsze niż związki osób zdrowych. Pomimo to ustawodawca nie zezwala na zawieranie małżeństw pomiędzy osobami upośledzonymi⁵⁸.

Rozważając szczegółowe cechy przyjętego modelu małżeństwa – monogamiczność, trwałość, heteroseksualność – należy wskazać, że oprócz ochrony pewnych wzorców kulturowych, są one przejawem bardziej generalnego założenia. Może być ono określone jako zasada ochrony małżeństwa. Od 1952 r. ochrona małżeństwa i rodziny ma charakter normy konstytucyjnej. Może być ona rozumiana jako ochrona naturalnej struktury opartej na małżeństwie oraz jej funkcji⁵⁹

⁵⁶ W. MICHALSKI, K. KRZEKOTOWSKA, J.R. KUBIAK, *Ogólne zasady prawnej ochrony rodziny*, ZN IBPS 1980, Z. 13, s. 15

⁵⁷ J. GWIAZDOMORSKI, M. GRUDZIŃSKI, S. KAŁETA, A. WOLTER, *Założenia prawa rodzinnego w świetle Konstytucji PRL*, Warszawa 1954, s. 62.

⁵⁸ M. DOMAŃSKI, *Względne zakazy małżeńskie*, Warszawa 2010, LEX/el.

⁵⁹ M. DOBROWOLSKI, *Status prawny rodziny w świetle nowej Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, „Przegląd Sejmowy” 1999, nr 4, s. 26.

Zasada ta może być rozumiana również jako ochrona pewnego modelu małżeństwa odpowiadającego wyobrażeniom ustawodawcy o optymalnej rodzinie. Akceptując pogląd, że realizacja zasady ochrony małżeństwa i rodziny oznacza m.in. obowiązek szczególnego ukształtowania odpowiednich instytucji prawnych⁶⁰, realizacja tej zasady w przepisach regulujących zawarcie małżeństwa oznaczałaby postulat stworzenia regulacji zapewniających minimum szans na prawidłowe wypełnianie funkcji doniosłych społecznie przez rodzinę opartą na małżeństwie. Troskę o realizację tych funkcji można uznać za podstawową ideę konstrukcji regulacji dotyczących zawarcia małżeństwa, której przejawem jest trwałość, heteroseksualność czy monogamiczność.

Słowa klucze: *małżeństwo, oświadczenie woli, zgoda małżeńska, formy małżeństwa, monogamiczność, jedność, trwałość, nierozzerwalność.*

Key words: *marriage, declaration of intent, marital concord, forms of marriage, monogamy, unity, stability, inseparability.*

SUMMARY

The notion of marriage as based in the provisions of the Polish law and of the Canon Law

In accordance with the provisions of the law in effect in Poland, a marriage can be entered into by way of either of the two fundamental forms – secular or religious. Per the Family and Guardianship Code, a marriage is entered into when a man and a woman, both simultaneously present, exchange their wedding vows in the presence of a marriage clerk at a Registrar's Office or in the presence of a member of the clergy. In this dissertation, the author introduces the notion of marriage in both legal systems in question.

⁶⁰ Z. RADWAŃSKI, *Konstytucyjna ochrona małżeństwa, macierzyństwa i rodziny* [w:] S. Wójcik (red.), *Prace cywilistyczne. Księga pamiątkowa dla uczczenia 40-lecia pracy naukowej profesora Jana Winiarza*, Warszawa 1990, s. 240.